

KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ DEĞİŞİMİN ANALİZİ

Ahmet AŞIK*

Öz

Soğuk Savaş sonrasında yaşananlar, tüm dünyayı olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'ni de derinden etkilemiştir. Fakat asıl büyük değişim ve gerilim 11 Eylül sonrası yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin, Akdeniz'den sonra Karadeniz'e istikrar getirme bahanesiyle yerleşme çabası, Romanya ve Bulgaristan'ın önce Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'na, sonrasında Avrupa Birliği (AB)'ne üye olmaları ve bu iki ülkenin ülkelerindeki bazı üs ve havaalanlarını NATO ve ABD'nin kullanımına açmaları, Batı ile Rusya Federasyonu (RF) arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. RF'nin etki sahasında değerlendirilen Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan renkli devrimler, Güney Osetya üzerinde yaşanan Rus-Gürcü çatışması, ABD ile AB'nin stratejik amaçları doğrultusunda bölgeye yönelik izledikleri siyaset dengeleri iyice sarsmıştır. AB'nin ve özellikle ABD'nin Karadeniz'e yönelik yaptığı girişimleri ve eskiden peyki konumundaki ülkelerde yaşananları kendisine yönelik bir tehdit olarak algılayan RF, karşı hamleler yapmıştır. RF'yi Karadeniz'in jeopolitik dengesinin belirlenmesinde ön plana çıkaran husus; yeni bin yılın başlarında değiştirdiği enerji politikasıyla birlikte yükselen gücü, eski günlerine dönme konusunda uyguladığı strateji ve bu yolda gösterdiği kararlılıktır.

Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan bu gelişmeler, Karadeniz'in Montrö Anlaşması ile kazanılmış statüsünün korunmasından yana olan ve aynı zamanda bölgede sağlam temellere oturtulmuş, istikrarlı bir düzenin girişimcisi ve savunucusu olan Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Yaptığı ikili ve çok taraflı anlaşmalar, bölge ülkeleriyle kurduğu yakın ilişkilerle önemli ve etkili bir bölgesel aktör konumundaki Türkiye, yaşanan gelişmeleri kendisi yönlendiremediği takdirde, kendisini bir rekabet ve çatışma ortamının içinde bulacağıın farkında olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Soğuk Savaş, 11 Eylül, Türkiye, RF, ABD, AB.

*Analysis of the Shift in the Black Sea Region***Abstract**

Events after the Cold War deeply affected the Black Sea region as well as the whole world. But the main big shift and tension was experienced after 9/11 attacks. The settlement effort of the United States of America (USA) using the excuse of stabilizing the Black Sea after Mediterranean Sea; Romania and Bulgaria's being membership as a first to the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and then to the European Union (EU) and their bringing their some bases and airports into the use of NATO and the U.S. affected relations between the West and the Russian Federation (RF) in a negative way. Colorful revolutions in Ukraine and Georgia considered as backyards of RF, the Russian-Georgian conflict over South Ossetia, interventions of

* Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi P.Bnb., E-posta: ahmett_a@mynet.com

the EU and the U.S. to the region within the direction of their strategic objectives disrupted the balances. RF perceived initiatives of the EU and especially of the U.S. towards the Black Sea and incidents in the countries that were once his satellite as a threat to himself and made moves back. What give RF prominence in determining the Black Sea's geopolitical balance are its rising power by changing its energy policy in the early years of the new millennium, its strategy developed for turning back to its old days and its determination on this road.

These developments in the Black Sea region also concern the Turkey which is not only on the side of protection of the acquired status of the Black Sea with the Treaty of Montreux but also the contractor and advocate of a well based stable order in the region. Turkey is an effective and important regional actor with its bilateral and multilateral agreements and its close relations with regional countries. Considering all these, Turkey must be aware of the reality that if it is not be able to direct the emerging developments in itself, it will find itself in an environment of competition and conflict.

Key Words: Black Sea, Cold War, 9/11, Turkey, RF, the U.S., EU.

Giriş

15'inci yüzyılda, Fatih Sultan Mehmet'in Kırım'ı fethetmesiyle iki yüzyılı aşkın bir süre boyunca, Türklerin egemenliğinde kalmış olan Karadeniz Bölgesi, son üç yüzyıl boyunca Türk-Rus mücadelesine tanıklık etmiştir. Bölge, ilk dönemlerde Osmanlı Devleti'nin gücü, sonrasında ise başta İngiltere olmak üzere Avrupa Devletleri'nin takip ettiği denge siyaseti sayesinde, hiçbir zaman bütünüyle Rusların kontrolü altına girmemiş, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarıyla birlikte sürekli olarak bir mücadele alanı ve dönemin başat güçlerinin ilgi odağı olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrası, bölgenin iki büyük gücü olan Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sının tarih sahnesinden çekilmesiyle Karadeniz'in jeopolitik dengesi, savaşın galibi devletler lehinde değiştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Ukrayna ve Gürcistan'ı egemenliği altına alan Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası Romanya ve Bulgaristan'ı da nüfuzu altına almış, mevcut düzen Türkiye ve Batı aleyhine bozulmuştur. Ancak, sağlam zemine oturtulmuş Montrö Anlaşması sayesinde Karadeniz, Doğu ve Batı Blokları arasında doğal bir denge ve rekabet unsuru olarak kalmaya devam etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş'ın ardından en büyük değişim, bağımsızlığını kazanan Ukrayna ve

Gürcistan ile komünizmi terk ederek Rus güdümünden ayrılan Romanya ve Bulgaristan'ın yer aldığı Karadeniz Bölgesi'nde olmuştur. 1990'lı yıllar, RF ile birlikte bu devletlerin Yeni Dünya Düzeni'ne uyum çabaları ve geçiş sürecinin yarattığı zorluklarla geçmiştir. Bu dönemde RF ile Batı arasındaki ilişkiler düzelmiş, ortaklıklar kurulmuş, anlaşmalar yapılmıştır. RF'nin yanı sıra, diğer bölge devletleri olan Romanya, Ukrayna, Gürcistan, Bulgaristan ve Türkiye arasında da siyasi ve ekonomik anlamda çok önemli gelişmeler yaşanmış, bölgede geçici bir denge oluşmuştur.

Bu çalışmada, Karadeniz Bölgesi'nin sınırları ve Karadeniz Bölgesi'ni merkezi konuma taşıyan jeopolitik değişim incelenecek, Karadeniz'deki kurumsal gelişim ortaya konarak, çatışma analizi yapılacaktır. Son bölümde, bölgede yaşanan gelişmelerle birlikte bölgedeki güç mücadelesi incelenecek ve Türkiye güvenliğine olan etkileri değerlendirilecektir.

Karadeniz Bölgesi'nin Sınırları ve Karadeniz Bölgesi'ni Merkezi Konuma Taşıyan Jeopolitik Değişim

İlk olarak İsveçli akademisyen Rudolf Kjellen tarafından 1895 yılında kullanılan, sonraki yıllarda özellikle Alman yazarlar tarafından geliştirilen "jeopolitik" kavramı; "coğrafya" ve "politika" kavramlarının bir araya getirilerek, "coğrafyanın siyasi olarak yorumlanması" olarak tanımlanabilir. Küresel siyaset ortamında kapsamlı bir stratejik inceleme yapmayı gerektiren jeopolitik, aynı zamanda devletin dış ilişkilerinin yönlendirilmesi ve yorumlanmasıdır. Jeopolitik bir inceleme; bölgenin coğrafi tasvirini, çevre ülkelerle olan ilişkiyi, bölgenin tabii kaynaklarını, siyasi olayları ve bölgede söz sahibi olan devletin veya devletler topluluğunun jeopolitik ilgilerinin irdelenmesini kapsamalıdır (Tezkan ve Taşar, 2002, s.14-16).

Karadeniz, çağdaş jeopolitik teorilere göre, bugünkü kadar olmasa da, önemli bir bölge olarak değerlendirilmiştir. Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi"ne göre, "merkez" bölgeye en kolay ulaşımı sağlayacak konumda olan Karadeniz, Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"ne göre de, Avrupa'yı Orta Doğu ve Asya'ya bağlamaktadır. Mahan'ın "Deniz Hakimiyet Teorisi"ne göre ise, Karadeniz'e hakim olan güç, bölgeyi kontrol edecek coğrafi konuma sahip olur. Schaklian'ın

“Hava Hakimiyet Teorisi”ne göre de Karadeniz, merkez bölgesine hakim olacak bir coğrafi konumdadır (Kara Harp Akademisi, 1995, s.2). Tüm bu teorilerde Karadeniz Bölgesi'nin konumu önemli bir coğrafya olarak değerlendirilse de, tarih boyu bir “geçiş coğrafyası”, Soğuk Savaş dönemi boyunca bir “çevre” olarak nitelendirilmekten öte gidememiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde; Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya'da meydana gelen olaylar ve enerjinin giderek artan önemi, Karadeniz Bölgesi'nin stratejik önemini arttırmıştır. İstikrarsızlık kaynağı olan bu bölgelere komşu ve enerji savaşlarının yaşandığı bölgelerin kilit geçiş coğrafyası olan Karadeniz; yeni dönemde, hem jeopolitik, hem jeostratejik hem de jeoekonomik olarak merkezi pozisyona geçmiştir (Kandemir, 2008, s.215). Bu değişim ve geçiş sürecini incelemeyen önce, tüm bu jeopolitik değerlendirmelerin ana konusu olan bölge coğrafyasını iyi tanımak, sınırlarını iyi belirlemek ve etki alanını doğru tespit etmek gerekir.

Karadeniz coğrafi olarak değişik kaynaklarda farklı şekillerde ifade edilmektedir. “Karadeniz”, “Karadeniz Bölgesi”, “Karadeniz Havzası”, “Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi” ifadeleri farklı çalışmalarda farklı ülkeler dahil edilerek kullanılmıştır. “Karadeniz”, doğuda Kafkasya, batıda Güneybatı Avrupa, güneyde Anadolu ve kuzeyde Doğu Avrupa karaları arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan büyük iç deniz (Gelişim Hachette, 1993, s.2139) olarak tanımlanmakta, “Karadeniz Havzası” ise, Tuna, Don, Dinyeper nehirlerinin üzerinden geçerek Karadeniz'e boşaldığı, Balkanlar, Doğu Avrupa, Anadolu ve Kafkasları içine alan bölge olarak ifade edilmektedir (Kandemir, 2008, s.101). Karadeniz Havzası; Orta Avrupa'dan Ural Dağları'na kadar, Karadeniz'e dökülen nehirlerin birbiriyle irtibatlandığı 23 ülkeyi kapsamaktadır. “Karadeniz Bölgesi”; dar anlamıyla Karadeniz'e kıyıdaş devletleri (Türkiye, Gürcistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan), geniş anlamıyla ise (Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi); Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin yanı sıra Moldova ve Güney Kafkasya'daki devletlerin (Azerbaycan ve Ermenistan) de dahil edildiği bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır (King, 2004, s.17,18).

Harita 1. Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi¹ (Anonim 2010)

Bu tanımlamalar dışında Aydın, “Karadeniz’e kıyıdaş ülkeler (Türkiye, Gürcistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan) ve Karadeniz’e komşu ülkeler (Moldova, Ermenistan, Azerbaycan, Arnavutluk, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ)” olarak bir ayrıma gitmiştir (Aydın, 2005, s.62). Kandemir bu iki gruba; Almanya, Slovak Cumhuriyeti, Avusturya, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Slovenya ve Hırvatistan’ı “Karadeniz etki alanındaki ülkeler” kategorisinde ilave ederek toplam 23 ülkeyi ihtiva edecek şekilde bir değerlendirme yapmıştır (Kandemir, 2008, s.103). Bu çalışmada Karadeniz Bölgesi, Karadeniz’e kıyıdaş altı ülkenin yanında, Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan’ın dahil edildiği “geniş” anlamıyla, “Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi” anlamında kullanılmıştır.

Karadeniz’deki Kurumsal Yapılanma

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra, Güney Kafkasya ülkelerinden Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan yüzünü Batı’ya çevirmiş ve Batı ülkelerinin oluşturduğu ittifaklara girmek için gayret göstermişlerdir. Bağımlılıktan kurtulamadığı için daha çok RF ile işbirliği yapan Ermenistan ise, bölgede kurulan örgütlere kayıtsız kalmamıştır. Bölgede kurulan örgütlerin en başta geleni Karadeniz

¹ Makalede Karadeniz Bölgesi kavramı “Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi” anlamında kullanılmıştır.

Bölgesi ülkelerinin oluşturduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)'dir. Bu örgüt ekonomik işbirliğini öngörse de, bölge ülkelerinin güvenliğine de çok büyük katkı sağlamaktadır. Çünkü Soğuk Savaş'ın genel karakteristik özelliği olan; kendi içine çekilme, kapalı ekonomi, yakın komşuları potansiyel tehlike ve düşman görme, sürekli güvenlik kaygısı içinde yaşama, ülkeleri birbirinden uzaklaştırmıştır. Bölgedeki bu kurumsal yapılanma, sorunların görüşülerek, taraf ülkeler nezdinde çözümlenmesi için büyük bir imkan sağlamakta, ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesi için zemin hazırlamaktadır.

25 Haziran 1992'de İstanbul Deklarasyonu'nun imzalanması ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) kurulmuştur. Şu an örgüte üye olan ülkeler; Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, RF, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Sırbistan ve Karadağ'dır. 5 Haziran 1998 tarihinde Yalta'da yapılan zirve toplantısı sırasında KEİ'nin hukuki ve kurumsal yapısını güçlendirme yönünde sarf edilen çabalar sonuçlanmıştır. Mevcut hükümetlerarası mekanizmayı tam bir bölgesel örgüte dönüştürecek olan KEİ Teşkilatı Kurucu Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma tüm üye ülkeler tarafından onaylanmış olup, KEİ, 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla tam teşekküllü bir teşkilat haline gelmiştir (Uzgel,2006, s.519). Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT), birbiriyle ilişkili, karşılıklı olarak birbirini güçlendiren üç hedef amaçlamaktadır: Çatışmadan ziyade işbirliğini sağlamak, küreselleşmenin yanı sıra bölgeselliği de desteklemek ve Avrupa'da yeni bölünmeleri engellemek. KEİT şartı, örgütün öncelikleri olarak şunları öngörmektedir: Ticari ve ekonomik gelişme, bankacılık ve finans, iletişim, enerji, sağlık ve eczacılık, çevre koruma, turizm, bilim ve teknoloji, ekonomik bilgi ve istatistik veri alışverişi, gümrük ve diğer sınır yetkilileri arasında dayanışma, organize suçlarla, uyuşturucu, ilaç, silah, radyoaktif madde kaçakçılığı ile mücadele, terörizm ve kanun dışı göçle mücadeledir (Black Sea Economic Corporation, 2010).

Diğer taraftan KEİT, somut projeler ortaya koyarak da bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda İtalya, Türkiye, Ukrayna, RF arasında tesis edilen 3500 km. uzunluğundaki İTUR Denizaltı Fiberoptik Kablo Sistemi Ağustos 1996'da bitirilerek hizmete sokulmuştur. Böylece yukarıda sayılan ülkelerin Palermo, İstanbul,

Odessa ve Novorossisk üzerinden Avrupa, Kuzey Afrika, Orta ve Uzakdoğu, Kuzey ve Güney Amerika ile doğrudan haberleşme imkanları sağlanmıştır. Diğer büyük bir proje de Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında deniz altından telekomünikasyon irtibatı kurulmasına yönelik, 500 km.'yi aşan uzunlukta KAFOS Denizaltı Fiberoptik Kablo Sistemi'nin tamamlanması olmuştur. Bu sayede Karadeniz ülkeleri Türkiye üzerinden Akdeniz, Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Orta ve Uzak Doğu ülkeleriyle; Romanya ve Bulgaristan üzerinden ise Balkan ülkeleriyle iletişim kurabilmektedirler (Alkan, 2006, s.31,32).

Karadeniz merkezli kurulan diğer bir örgüt de Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)'dur. Karadeniz coğrafyasındaki en önemli askeri örgütlenme olan BLACKSEAFOR, Türkiye'nin öncülük ettiği bir diğer oluşumdur. Türkiye ile birlikte Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, RF ve Ukrayna arasında 2001'de kurulan bu örgüt, Karadeniz'e sahildar devletler arasında dostluğun, iyi ilişkilerin ve karşılıklı güvenin artmasına katkıda bulunmak ve Deniz Kuvvetleri arasında karşılıklı kullanılabilirlik ve işbirliğinin güçlendirilmesiyle, bölgede barış ve istikrarı geliştirmek maksadıyla kurulmuştur. Görevleri; arama ve kurtarma harekâtı, insani yardım harekâtı, mayın karşı tedbirleri, çevre koruma harekâtı, iyi niyet ziyaretleridir (BLACKSEAFOR, 2010). BLACKSEAFOR; bir yandan, üye ülkelerin katılımıyla bölgedeki deniz kuvvetleri arasında işbirliğini sağlarken, diğer taraftan 11 Eylül sonrası döneminin mevcut tehditleriyle başa çıkmada bölge ülkelerine yardımcı olmakta, ülkeler arasındaki bağları kuvvetlendirmektedir (Tsintzade, 2004, s.51).

Türkiye'nin çabalarıyla hayata geçirilen bir diğer oluşum Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH/Operation Black Sea Harmony-OBSH)'dır. Karadeniz'deki tüm kıyıdaş ülkelerin katılımına açık, ancak 1 Mart 2004 tarihindeki başlangıcından, 2006 yılı sonuna kadar millî nitelik taşımış olan bir deniz harekâtıdır. 2006 yılında RF, 2007 Ukrayna ve 2009 yılında Romanya'nın katılımıyla KUH, uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Görevi, Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetleri icra ederek, yasa dışı faaliyetlere karıştıklarından şüphe duyulan ticaret gemilerini tespit etmek ve izlemek olan KUH, NATO'nun Akdeniz'de devam eden "Etkin Çaba Harekâtı" (Operation Active Endeavour-OAE)'nin maksat ve hedefleri ile tamamen

uyumludur ve anılan NATO Harekâtı ile bilgi paylaşımına dayanan işbirliği içindedir (TSK, http://www.tsk.tr/_Uluslararası_Iliskiler/Karadenizin_Deniz_Guvenligi, 2010). Türkiye'nin öncülüğünde yapılan bu bölgesel girişimler sayesinde kıyıdaş ülkeler arasında tesis edilen işbirliği, bölgede istikrarı sağlayan temel yapılar olmuştur. Bu girişimlerin her biri bölgenin istikrarlı güvenlik ortamına önemli katkılarda bulunup, bölgeye dışarıdan yapılmak istenen müdahalelere engel olmuş olsa da, bir kısmı açıklanan, bir kısmı da ilerleyen bölümlerde açıklanacak olan nedenlerden dolayı istenen ivme henüz yakalanmış değildir.

Bölgede Türkiye'nin inisiyatifi dışında kurulmuş ve özellikle RF'nin olumsuz tavır takınması nedeniyle cılız kalmış, daha dar kapsamlı örgütlenmeler de mevcuttur. RF'nin baskılarına karşı koymak için siyasi bir danışma forumu olarak, Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova tarafından 1997 yılında kurulan GUAM bunlardan en önemlisidir. 1999 yılında Özbekistan'ın katılımıyla GUUAM adını alan örgüt, ekonomik alanda üye ülkeler arasında önemli bir işbirliği alanı oluştursa da, Özbekistan'ın 2002 yılında üyeliğini askıya alıp, 2005 yılında ayrılması, üye ülkelerde yaşanan iç siyasi gelişmeler, RF'nin artan baskısı ve örgütün Batı tarafından yeterince desteklenmemesi nedeniyle son zamanlarda işlevini yitirmiştir (Koçer, 2007, s.205,206). 2003 yılında Ukrayna'nın girişimiyle başlatılan ve Türkiye'nin de büyük destek verdiği, Karadeniz'e kıyısı bulunan altı ülkenin katılımcı olduğu, "Karadeniz'de Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler İnisiyatifi" Karadeniz'de halen devam etmekte olan bir diğer oluşumdur. Bu oluşum, denizlerde işbirliği alanlarını geliştirmeyi, karşılıklı temasları arttırmayı ve önemli faaliyetlerle ilgili ön bildiriye bulunmayı amaçlamış ve büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bunun dışında, bölgede Ukrayna ile Gürcistan'ın başını çektiği ve 2005 yılında başlatılmış, demokrasiyi üye ülkeler arasında yerleştirmeyi ve dondurulmuş çatışmaları çözmeyi hedefleyen "Demokratik Seçenekler Topluluğu" adlı bir yapı da mevcuttur (Kasım, 2007, s.175,176).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Karadeniz Bölgesi ülkeleri, aralarındaki bağı kuvvetlendirmek amacıyla birçok farklı örgütlenmeye gitmişlerdir. Küresel ve bölgesel güçlerin bölgeye müdahaleleri, özellikle Sovyetler Birliği yönetiminden veya

güdümünden ayrılan ülkelerin henüz tam olarak geçiş sürecini tamamlayamamış olmaları, bölge ülkelerinin kendi içlerinde veya kendi aralarında henüz çözümlenememiş veya dondurulmuş çeşitli nitelikte ve yoğunlukta problemlerin bulunması, entegrasyon sürecini sekteye uğratmıştır. Bu nedenle, kurulan örgütler tam anlamıyla etkin ve verimli faaliyetlerde bulunamamıştır (Kamalov, 2009, s.20). Bulgaristan ve Romanya'nın önce NATO'ya, sonra da AB'ye üye olmaları bu ülkelerin bölgeye olan ilgilerini azaltmış, Gürcistan ve Ukrayna'nın hem iç işlerinde yaşadıkları sıkıntılar, hem de RF ile aralarındaki problemler, bu ülkeleri bölgesel anlaşmalardan uzaklaştırmıştır. RF'nin enerji silahını kullanarak kontrolü ele alma çabaları da diğer ülkeler üzerinde olumsuz bir etki yaratmış, Ukrayna ve Gürcistan'ın Batı ittifakı içerisinde yer alma çabaları, Türkiye'nin AB yolunda attığı adımlar, bölge örgütlerine olan ilgiyi iyice zayıflatmıştır.

Karadeniz Bölgesi'nde Bağımlılık İlişkisi ve Çatışma Analizi

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte jeopolitik konumu en fazla değişen bölgelerden biri Karadeniz Bölgesi'dir. Hem jeostratejik, hem de jeoekonomik öneme sahip olan bu coğrafya, 1990'lı yıllarda, geçmişte bastırılmış, dondurulmuş veya ertelenmiş bir çok sorunun ortaya çıkmasıyla kaos ortamına sürüklenmiştir (Alkan, 2006, s.82). Sınır sorunları, etnik sorunlar, paylaşılamayan topraklar ve silahlar, geçiş sürecinin yarattığı iç siyasi çalkantılar, bu dönemde Karadeniz Bölgesi gündemini oldukça sıcak tutmuştur. Bölgedeki atmosferi ısıtan sorunların bir kısmı çözümlenmiş, bir kısmı çözümlenmese de dondurulmuş, bir kısmı da halen gündemi meşgul etmektedir. Bölgedeki işbirliği alanlarının genişletilmesi ve bölgesel bütünleşmenin sağlanması; "dondurulmuş çatışmalar" olarak adlandırılan, Yukarı Karabağ sorunu, Transdinyester sorunu, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının çözümüne bağlıdır (Allison, 2004, s.116,117).

Yukarı Karabağ sorunu, bağımsızlığını kazanan iki komşu devlet arasında, Ermenistan'ın aslen Azerbaycan toprağı olan bölgeyi işgali ile başlamış, on binlerce Azeri bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır. Tüm baskılara rağmen işgalden vazgeçmeyen Ermenistan, komşusu Türkiye ve Azerbaycan'ın birlikte uyguladığı izolasyona maruz kalmıştır. Ermeni diasporasının ve ABD'nin yardımlarıyla ayakta kalabilen Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki sorun, Ermenistan'ın işgalden

vazgeçmemesi nedeniyle halen çözülememiştir (Matveeva, 2008, s.184,185).

Moldova'nın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından, sanayi olarak oldukça gelişmiş olan Transdinyester bölgesi bağımsızlığını ilan etmiş ve RF'ye bağlanma isteğini dile getirmiştir. Rus, Ukrayna ve Romanya vatandaşlarını bünyesinde barındıran bölgede başlayan iç savaş neticesinde, Rus birlikleri barış gücü olarak müdahale etmiş ve bölgede konuşlanmıştır. 2003 yılında RF ile anlaşmaya yaklaşıldıysa da, Moldova'nın tüm yönleriyle bağımlı olduğu RF'ye, Batı'nın yardımıyla direnmeye başlaması ve RF'nin bölge üzerindeki isteklerinden vazgeçmemesi nedeniyle anlaşma sağlanamamıştır (Matveeva, 2008, s.197-203). 2006 yılında RF'nin desteğiyle bölgede yapılan referandumda, RF'ye bağlanma yolunda bir irade ortaya konulmuş ise de, bu sonuç Moldova hükümeti ve Batı tarafından kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir. Son dönemlerde Gürcistan ve Ukrayna'da yaşananlardan etkilenen Moldova ile RF arasında, bağımlılığın da etkisinden kaynaklanan zorunlu yakınlaşma yaşansa da, sorun henüz tam olarak çözülememiştir (Kamalov, 2009, s.17,18).

Karadeniz Bölgesi'nde son yıllarda yaşanan en önemli gelişme; Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte başlayan Abhazy ve Güney Osetya sorununun, 2008'de, Güney Osetya'da, RF-Gürcistan çatışmasına dönüşmesidir. Transdinyester sorununda olduğu gibi 1990'lardan beri bölgenin demografik yapısındaki RF lehinde meydana gelen değişim, RF'nin desteğiyle bu iki sorunlu bölgede bağımsızlık referandumuyla neticelenmiştir. RF; 2008 yılında bu iki bölgenin bağımsızlığını tanımış, Gürcistan'ın müdahalesiyle sorun çatışmaya dönüşmüştür. AB dönem başkanı Fransa'nın aracılığıyla geçici olarak durdurulan kriz, ABD'nin yardım bahanesiyle gemilerini Karadeniz'e sokmasıyla daha farklı bir boyuta taşınmıştır (Kandemir, 2008, s.195-198).

Bu dondurulmuş çatışmaların dışında, RF içinde yaşanan etnik kökenli sorunlar (Çeçenistan, Dağıstan, Tataristan vb.), Romanya ve Macaristan arasında sınır ve etnik azınlık problemleri ve Ukrayna ile Romanya arasında deniz alanlarının paylaşılması konusunda tam olarak çözümlenmemiş problemler bulunmaktadır (Allison, 2004, s.116,117). Karadeniz'de RF ile Gürcistan arasında yaşananlardan sonra kriz veya

çatışma çıkma potansiyeli en yüksek alan RF-Ukrayna ilişkileridir. Ukrayna'nın 1992'de bağımsızlığını kazanmasından sonra, RF'nin Karadeniz'deki donanmasının paylaşılması, donanmanın konuşlandığı Ukrayna'ya ait olan Sivastopol limanının kullanılması ve nükleer silahların taşınması iki ülke arasında büyük krizlere neden olmuştur. Limanın 20 yıllığına RF'ye kiralanması, donanmanın %82'ye %18 oranında RF lehinde paylaşılmasıyla geçici olarak aşılacak problemler diğerlerinin habercisi olmuştur (Erkek, 2006, s.99,100). 2003 yılında Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan Kerç Boğazı'nı kontrol eden Tuzla Adası üzerinde RF'nin hak iddia etmesi sonucunda Ukrayna ile RF arasında yeni bir kriz doğmuştur. RF tarafından yapay olarak çıkarılan bu sorun da, aynı yıl içerisinde iki ülke arasında yapılan bir anlaşma ile RF lehinde geçici olarak çözülsün de, gelecekte Kırım Adası'nın statüsü ile ilgili RF'nin yapabileceği diğer girişimlerin bir işaretidir (Alkan, 2006, s.88,89).

Başta ABD olmak üzere, Batılı ülkelerin Kosova'nın tek yanlı bağımsızlığını tanımaları sonrasında, RF'nin de Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanınması ve bunun yanında 2010 yılında Ukrayna'da yapılan seçimler sonucu Cumhurbaşkanlığına RF yanlısı Viktor Yanukoviç'in gelmesi bölgede artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını göstermiş, bölge üzerinde RF, AB ve ABD arasında yaşanan güç mücadelesi daha da derinleşmiştir. Karadeniz coğrafyasında yaşanan bu gelişmeler, RF'nin Putin'le başlayan yeniden eski günlere dönme girişimlerinin ve yakın çevresindeki gelişmelere kayıtsız kalmayacağını belirgin işaretleridir. Son dönemlerde RF ile Ukrayna arasında yaşanan siyasi kriz neticesinde, RF'nin Avrupa'ya Ukrayna üzerinden giden doğalgazı kesmesi, bölgedeki güvenlik boyutunun yanına enerji boyutunun da eklenmesine neden olmuştur.

Enerji Güvenliği Açısından Karadeniz'in Önemi

RF, İran, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ı içine alan Hazar Havzası önemli miktarda petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Sahip olunan bu doğal zenginliğin Batı pazarlarına, özellikle de AB'ye ulaştırılmasında bölgesel ve küresel güçlerin büyük bir mücadelesi vardır. Batı; RF'yi dışarıda bırakacak projeleri destekleyerek, enerji kaynak ve güzergahlarını çeşitlendirmenin ve RF'ye olan bağımlılıktan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Buna karşılık RF,

kendi etki alanı olarak gördüğü Kafkasya ve Hazar bölgesinin doğal kaynaklarının, kendi toprakları üzerinden geçen boru hatlarıyla Batı pazarlarına ulaştırılmasını sağlama çabası içerisindedir.

ABD ise, Güney Kafkasya ülkelerinin tekrar Rusya Federasyonu'nun etki alanına girmesini engellemek ve bölgedeki enerji arz güvenliğini sağlayarak petrol ve doğalgazın Batı pazarlarına sorunsuzca ulaşmasını sağlamak için Amerikan petrol şirketlerinin payını arttırıcı politikalar izlemektedir. 20 Eylül 1994 tarihinde imzalanan ve Azerbaycan'ın Güneşli, Azeri ve Çıralı yataklarının işletilmesini içeren anlaşma bu bağlamda çok önemlidir ve asrın anlaşması olarak nitelendirilmiştir. Bu konsorsiyuma katılan ABD ve AB kaynaklı petrol şirketleri, projenin %70'ine sahip olmuşlardır (Arslan, 2005, s.309). ABD; hem siyasi hem ekonomik anlamda bölgeye yerleşmek için tüm yolları denemektedir. Çünkü ABD için bu bölge, enerji güvenliğinin anahtarı, Orta Asya için giriş kapısı, RF, İran ve hatta Çin'i kontrol altında tutabileceği stratejik bir coğrafyadır.

Türkiye'nin de dahil olduğu bölge ülkeleri, kendi toprakları üzerinden geçecek boru hattı projelerini desteklemekte, bu maksatla; her türlü politik, ekonomik, ve sosyal girişimlerde bulunmaktadır. Çünkü elde edilecek kazanç, hem ekonomik, hem de siyasi. Bu nedenle Karadeniz Bölgesi'nin önemi; "Doğu-Batı" ve "Kuzey-Güney" Enerji Koridoru'nun tam merkezinde yer alması ve bölgenin giderek istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olarak düşünülmesi nedeniyle her geçen gün artmakta ve bölge güç mücadelelerinin odağı haline gelmektedir (Ogan, 2006, s.119).

Karadeniz Bölgesi Üzerinde Güç Mücadelesi

Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgi, bölgenin coğrafi konumundan, ekonomik potansiyelinden, güvenlik, enerji ve ulaşım koridoru olmasından kaynaklanmaktadır (Kanbolat, 2007, s.75). Bölge ülkeleri arasında, özellikle Türkiye'nin önemli katkılarıyla atılan adımlar, ticari ilişkileri üst düzeye çıkarıp, bölgede işbirliğini geliştirmek ve güvenlik ortamının devamlılığını sağlamak olarak görülse de, küresel aktörlerin bölgeye yönelik politikaları bu bakış açısından oldukça uzaktır.

ABD

Tüm dünya için yeni bir dönemi başlatacak olan terör saldırılarından sonra ABD; demokrasinin, insan haklarının ve serbest piyasa ekonomisinin hakim kılındığı, terör tehdidinin ortadan kaldırıldığı, kitle imha silahların yayılımının önlenildiği ve zayıf devletlerin kontrol altına alındığı bir dünya yaratmak için girişimlerini başlatmış, tehdidin oluşmadan bertaraf edilmesi kapsamında (Preventive Engagement), önce Afganistan'a, sonra Irak'a tek taraflı olarak müdahale etmiştir. 11 Eylül terör saldırılarından sonra, özellikle Afganistan'ın işgaliyle başlayan süreçte, Karadeniz Bölgesi ülkeleriyle, Hazar ve Orta Asya ülkelerinin büyük kısmı, ABD'nin terörle mücadele adı altında yaptığı girişimleri desteklemişler, hava sahalarını açmışlar, üslerinin kullanımına izin vermişlerdir (Celac, 2004, s.271,272).

ABD bu yeni dönemde Avrasya üzerinde uyguladığı politikayla, bir taraftan terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, uyuşturucu, kara para ve insan ticaretinin önlenmesi, zayıf devletlerin kontrol altında tutulması stratejilerini uygularken, diğer taraftan, Orta Doğu'ya alternatif enerji kaynaklarının ve geçiş güzergahlarının bulunduğu Hazar Havzası'nı ve Kafkasya'yı kontrol etmek istemektedir. Bu maksatla, kendisiyle birlikte AB, RF, Çin, Hindistan'ın stratejik etkileşim içerisinde olduğu Avrasya coğrafyasını tek süper güç olmanın bir gereği olarak hakimiyeti altında bulundurmak, bu ülkeleri çevrelemek, istikrarsızlık kaynağı olan Orta Doğu ve Orta Asya bölgesine giden stratejik yolları ele geçirmek ve ABD çıkarları doğrultusunda şekillendirmek için harekete geçmiştir (Nation, 2007, s.25-27). Buna bağlı olarak ABD, 1994 yılında NATO bünyesinde başlattığı ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle birlikte, Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova'yı da içine alan ve bu ülkeleri Batı sistemine girmelerini amaçlayan Barış İçin Ortaklık (BİO) girişiminin, NATO'nun alan dışılık konseptiyle birleştirilerek kendi amaçları doğrultusunda yönlendirilmesinde başarılı olmuş ve Avrasya üzerinde şekillendirdiği çıkarları üzerinden, Karadeniz Bölgesi'ndeki jeopolitik dengeyi kalıcı bir şekilde olmasa da kendi lehine çevirmiştir.

ABD; giremediği tek bölge olan Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle 2003'ten sonra faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. 2003 ve 2004'te, Ukrayna ve Gürcistan'da, kendisinin destek verdiği devrimler sonucunda Batı

yanlısı hükümetler işbaşına gelmiş ve bu iki ülke NATO'ya üye olmak için başvurmuştur. Romanya ve Bulgaristan 2004 yılında NATO'ya üye olmuş, hemen sonrasında bazı üs ve havaalanlarını NATO ve ABD'nin kullanımına açan veya tahsis eden anlaşmalar imzalamışlardır. 2003 yılında Irak işgali öncesinde, Akdeniz limanları ile birlikte Trabzon Limanı'nın da ABD'ye tahsisini Türkiye'den talep etmiş Akdeniz'de istikrarı sağlama maksatlı başlatılan Aktif Çaba Harekatı'nın, Karadeniz'de de ABD kontrolünde yapılabilmesi için girişimlerde bulunmuştur. ABD; AB'nin ve bölge ülkelerinin RF'ye olan enerji bağımlılığını azaltacak, bölgedeki enerji kaynaklarını ve güzergahlarını çeşitlendirecek projeleri (BTC, NABUCCO vb.) desteklemekte, bölge ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları, ABD kontrolünde veya güdümünde olmayan anlaşmalara kuşkuyla bakmaktadır (Kasım, 2007, s.172-180).

Avrupa Birliği (AB)

1990'lı yılların başında kuruluşunu tamamlayan AB, 1995 yılında Kuzey Afrika ülkeleriyle işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan Barselona Süreci'nden sonra, 2004 yılında uygulamaya koyduğu "Komşuluk Politikası" ile ilgi alanını, NATO ve ABD ile eş zamanlı olarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle birlikte, Sovyetler Birliği'nden ayrılan diğer eski Doğu Bloku ülkelere çevirmiştir. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye üyeliğiyle birlikte sınırları Karadeniz'e dayanan birlik, komşuluk politikası kapsamında Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'la yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirmiş, 2007 yılında uygulamaya koyduğu "Karadeniz Sinerjisi: Yeni Bölgesel İşbirliği İnisiyatifi" adlı girişimle, bölgede söz sahibi önemli bir aktör haline gelmiştir.

Son yıllarda, özellikle 2006 yılında Ukrayna üzerinden yaşanan doğalgaz krizinden sonra, RF'ye olan enerji bağımlılığını azaltma konusu AB'nin stratejik önceliği haline gelmiş ve birliğin güvenlik eksenli ağırlık merkezi, enerji kaynak ve yollarını çeşitlendirebileceği Güneydoğu Avrupa, Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya mihverine kaymıştır (Hatto ve Tomescu, 2008, s.1). Karadeniz Bölgesi'ni mihverin merkezine oturtan AB, bölgedeki çıkar ve girişimlerini beş ana düşünce etrafında uygulamaya koymuştur. Bunlar; enerji güvenliğinin sağlanması, bölge ülkelerinde demokrasi kültürünün yerleşmesi ve

hukukun üstünlüğünün hakim kılınması, bölgede uzun vadeli istikrarın sağlanması, organize suçların önlenmesi ve bölgesel işbirliğinin sağlanmasıdır (Cornell, Jonsson, Nilsson ve Haggström, 2006, s.8-12). AB'nin bu çerçevede, Moldova, Gürcistan ve Ukrayna'da demokrasi kültürünün yerleşmesi ve hukukun üstün kılınması yönündeki çalışmaları, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile yaptığı enerji kaynaklarını çeşitlendirme yönündeki girişimleri, RF'nin uygulamaya koyduğu "Yakın Çevre Doktrini" ile çatışarak krize sebep olmuş, RF'nin enerjisi bir tehdit unsuru olarak kullanması ve dondurulmuş çatışmaları tekrar alevlendirmesiyle güç mücadelesi tüm bölgeye yayılmıştır (Hartzell, 2006, s.79,80). AB ile RF arasında yaşanan bu bilek güreşi, AB'nin takip ettiği anlaşmacı, uzlaşmacı ve ihtiyatlı politikalar neticesinde büyük çaplı siyasi krizlere dönüşmemiştir. Birlik içerisinde henüz tam anlamıyla bir fikir ve ideal birliği sağlanamadığından, izlenen politikaların karşısına RF'nin dikilmesiyle, ya atılan adımlar yavaşlatılmış ya da RF ile çatışmadan kaçınılarak, uzlaşma yolu aranmıştır.

Rusya Federasyonu (RF)

Sovyetler Birliği'nin dağılıp, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, SSCB'nin yerini alan RF, gücünü ve birliğini muhafaza etmek istemiş ve bu maksatla RF merkezli Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nu kurmuştur. Göstermiş olduğu tüm çabalara rağmen, öncelikle Baltık ülkeleri olmak üzere bağımsızlık ilan etmelerine engel olamamıştır. 1990'lı yıllarda, Baltık ülkelerinden sonra, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de RF çizgisinden koparak Batı'ya yaklaşmışlar, son safhada ayrılma ve kopmalar Moldova, Ukrayna ve Gürcistan'la birlikte RF sınırlarına dayanmıştır. Bu dönemde NATO ile ortaklık anlaşmalarına imza atan, 1999 Kosova bunalımında Batı ile birlikte hareket eden RF, ABD'ye yapılan terör saldırılarından sonra, ABD'nin kendi etki alanı içerisinde yapmış olduğu girişimleri desteklemiş, hatta Orta Asya Cumhuriyetleri'nde üs elde etmesine dahi ses çıkarmamıştır. Ancak, Gürcistan ve Ukrayna'da meydana gelen Batı destekli renkli devrimler, RF'nin Batı ile olan ilişkilerinde büyük bir değişime ve gerilime sebep olmuştur.

2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle, çevresinde kendisiyle ittifak veya işbirliği içerisinde ülkeler yaratmayı hedefleyen

“Yakın Çevre Doktrini”, etkili bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. 2003 yılından sonra, artan petrol fiyatlarının da etkisiyle, enerji bağımlılığının RF tarafından bir silah olarak kullanılmaya başlaması, Karadeniz Bölgesi’nde Batı lehinde bir değişim gösteren jeopolitik dengeyi, RF istikametine döndürmeye başlamıştır (Gomart, 2006, s.16). Milat kabul edilecek bu dönemden itibaren RF eski hantal yapısından sıyrılarak bu yeni oyunu, yeni kurallarla, yeni oyuncularla oynamaya başlamıştır. Öncelikle dondurulmuş çatışmalar ve ihtilaflar gündeme getirilmiş; Ukrayna, Gürcistan, Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan’da daha önce değinilmiş olan krizler hortlatılarak, bu ülkeler üzerinde güç mücadelesi başlatılmıştır. Bölgeye müdahil olmak isteyen Avrupa’ya karşı enerji kartı kullanılmış, enerji nakil güzergahında bulunan ve enerji kaynaklarına sahip ülkelerle ayrı ayrı çeşitli gaz tedarik ve boru hattı anlaşmaları yapılarak, Batı’nın bu bölgede yaptığı hamlelere karşılık verilmiştir (Trenin, 2008, s.104-117). Batı’nın Karadeniz Bölgesi’ne yerleşme girişimlerine karşılık RF, 2008 yılında bağımsızlığını tanıdığı Güney Osetya ve Abhazya ile bu özerk cumhuriyetlerin, Karadeniz kıyısındaki topraklarında askeri üsler kurma hakkını veren anlaşmalar yaparak cevap vermiştir.

Son dönemde RF tarafından atılan en büyük adım ise, Rus gazına alternatif olarak sunulan ve Türkiye’nin kilit rol oynayacağı düşünülen Hazar doğalgazını Avrupa’ya iletecek NABUCCO projesine atılan imzalar kurumadan, Türkiye ile RF arasında 2010 Mayıs ayında yapılan anlaşmadır. Batı’nın oynadığı enerji kartına kurnazlıkla karşılık veren RF, Mavi Akım-2 boru hattının Türk karasularından geçmesi karşılığında, rakip bir proje olarak görülen Samsun-Ceyhan boru hattına petrol vermeyi kabul etmiş ve bu tarihte başta nükleer enerji konusunda olmak üzere Türkiye ile RF arasında Batı’yı endişeye düşüren birçok anlaşma imzalanmıştır (Kamalov, 2010, s.5).

Küresel aktörlerin mücadele alanı haline gelen Karadeniz Bölgesi, RF’nin uyguladığı “Yakın Çevre Doktrini”nin, AB’nin uyguladığı Komşuluk Politikası’nın ve ABD’nin 11 Eylül sonrası hayata geçirdiği Büyük Orta Doğu Projesi’nin mücadele alanı haline gelmiştir. NATO üyesi, AB aday ülkesi Türkiye, bir taraftan Batı ile ittifak halinde ilişkilerini sürdürürken, diğer taraftan bölgedeki stratejik ortağı RF ile ulusal çıkarlar doğrultusunda önemli anlaşmalara imza atmaktadır.

Bölgede yaşanan bu gelişmeler, çok yönlü ve karşılıklı olarak, hem Türkiye güvenliğini, hem bölge güvenliğini, hem de bölge üzerinde güç mücadelesini sürdüren küresel aktörlerin direk veya dolaylı olarak güvenliklerini etkilemektedir.

Karadeniz Bölgesi'nde Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri

Montrö Anlaşması'nın sağladığı güvence ve iki blok arasında Soğuk Savaş dönemi boyunca oluşan denge nedeniyle, güvenlik stratejilerinde Karadeniz'e fazla yer vermeyen Türkiye'nin yeni dönemde bu bölgeye daha fazla kaynak tahsis etmesi ve daha fazla ilgi göstermesi kaçınılmaz gözükmektedir (Öztürk, 2005, s.9). Özellikle 11 Eylül sonrası yaşananlar; hem Türkiye'nin bekasını tehdit edecek gelişmelere, hem de bölgedeki jeopolitik dengeyi bozacak ve Karadeniz'i fiili çatışma sahasına dönüştürecek olaylara sahne olmuştur.

11 Eylül terör saldırılarından sonra ABD'nin ortaya koyduğu projelerin odağına yerleşen Orta Asya, Hazar Havzası ve Orta Doğu üçgeni, Avrasya'yı ABD çıkarları doğrultusunda şekillendirecek yeni planların oluşturulmasına yol açmıştır. Elde edildiği takdirde, bu bölgelere en kolay ulaşabilecek ve aynı zamanda RF ve İran'ı kontrol ederek enerji kaynaklarını kontrol altına alabilecek konum ve mevkide bulunan Karadeniz Bölgesi, ABD ve AB'nin öncelikli hedefi haline gelmiştir. Romanya ve Bulgaristan'da üsler edinmek için anlaşmalar imzalayan ve NATO'nun Akdeniz'de başlattığı Aktif Çaba Harekatı'nı, bir güvenlik boşluğu olduğu gerekçesiyle Karadeniz'e kaydırmak isteyen ABD, müttefiki olduğu Türkiye'nin güvenliğinin temel taşlarından biri olan Montrö rejimini sorgulamaya başlamıştır. ABD; Karadeniz üzerine kurduğu stratejisini uygulamaya koymak için donanmasını boğazlardan geçirmek ve bu donanmayı Karadeniz'de konuşlandırmak istemektedir. Bu hedefi gerçekleştirebilmesinde karşıdaki tek engel ise Montrö Anlaşması'dır (Bükülmez, 2007, s.193). Bölgede yürütülen KUH ve Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu operasyonlarını bölge güvenliği için yeterli gören Türkiye, bölgedeki hassas dengeleri bozabilecek ve kendisini iki ateş arasında bırakabilecek bu girişime karşı çıkmıştır, bundan sonra da karşı çıkmalıdır. Çünkü Montrö Rejimi; dönemsel çekişmeler ve çıkarlar için feda edilebilecek bir

anlaşma değil, tam tersine Türkiye'nin milli egemenliğinin ayrılmaz bir parçası ve Karadeniz Bölgesi jeopolitik dengesinin temel taşıdır.

Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden diğer önemli gelişme ise, yeni üyeleriyle birlikte AB sınırlarının Karadeniz kıyılarına kadar genişlemesi, ABD'nin NATO üzerinden, bu ülkelerde elde ettiği üsler vasıtasıyla varlığını bu bölgeye kaydırması, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile uzun menzilli füzeler yerleştirme konusunda anlaşmalar yapmasıdır. Bu gelişmeler, RF ile son dönemde her alanda yakın ilişkiler içerisine giren, doğalgazda %60'a varan bağımlılığı bulunan Türkiye'yi zor durumda bırakmış, Türkiye açısından jeopolitik dengeyi daha hassas hale getirmiştir (Kasım, 2007, s.177,178). RF'nin ihtilaf halinde olduğu ülkelerle Türkiye'nin iyi ilişkiler içinde bulunması ve ittifak içinde bulunduğu Batı ile RF arasında köprü vazifesi oynayabilecek konumda bulunması, bu hassas dengenin korunmasında Türkiye'ye önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Bu bağlamda; bölgede Türkiye'nin inisiyatifinde sürdürülen KEİT, BLACKSEAFOR ve KUH'un tüm bölge ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi ve tüm üye ülkelerin aktif katılımının sağlanması, bu çok taraflı sürdürülen ilişkilerin dengede götürülmesi açısından çok önemlidir.

Türkiye'nin bölgedeki konumunu güçlendiren bir başka önemli konu ABD ve AB'nin enerji odaklı izledikleri politikalarının kesiştiği nokta olan Karadeniz Bölgesi'ndeki girişimleridir. Petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan coğrafyalara bitişik olan Karadeniz, petrol ve doğal gaz arzına aracılık yapan boru hattı ağları ile örülmüş olup, RF'nin enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılmasının yanında, Hazar Havzası kaynaklarının arzında da önemli bir konuma sahiptir. Batı'nın bu kaynaklara, RF'yi dışarıda bırakacak şekilde sahip olmak istemesi nedeniyle, planlanan projelerin ortak paydası olan Türkiye, enerji arzında kilit bir ülke konumuna yükselmiştir (Pamir, 2007, s.243). Uygulanması planlanan projelerin Türkiye'nin güvenliğine olan bir diğer etkisi ise, boğazdaki gemi trafiğini azaltacak olmasıdır. Dünyada üretilen yaklaşık 82 milyon varil ham petrolün 3 milyon varili (yaklaşık %4'ü) boğazlar yoluyla dünya piyasalarına ulaştırmakta, bu durum bir taraftan enerji güvenliği açısından boğazların stratejik önemini arttırırken, diğer taraftan çevre ve insan güvenliği açısından riskler taşımaktadır (Gündeniz, 2009, s.214-227). Karadeniz ve

boğazlarda yaşanan bu gemi trafiğine sınıvlandırılmış doğalgaz ve ticari gemi trafiği ilave edildiğinde mevcut güvenlik riski daha da artmaktadır.

Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan tüm bu gelişmeler; dondurulmuş çatışmaların varlığı, komşu ülkeler arasındaki sorunlar ve en önemlisi de tüm bölge ülkelerinin RF'ye olan enerji bağımlılığı, RF'nin olmadığı bir oluşumun veya girişimin başarı şansının olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin menfaatine olan, bölgede yaşanan sorunların yapısı güçlendirilmiş KEİT'in çatısı altında bölge ülkeleri nezdinde çözümlenmesidir. Başta RF ile olmak üzere, bölge ülkeleriyle olan güçlü ilişkileri sayesinde Türkiye, Batı ile RF arasında köprü vazifesi görebilir. Aksi takdirde, RF ile Gürcistan arasında yaşanan çatışmada olduğu gibi, bölgeye diğer aktörlerin müdahaleleri, jeopolitik dengeyi Türkiye aleyhinde bozmakla kalmayacak, kaçınılmaz olarak Türkiye'yi RF, İran veya Irak gibi komşu ülkelerle çatışma ortamına sürükleyecektir.

Sonuç

Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük bir jeopolitik değişime uğrayan Karadeniz coğrafyası, iki kutbun yer aldığı bir konumdan, dokuz ülkenin yer aldığı çok sesli ve çok taraflı bir yapıya bürünmüştür. Hem coğrafi hem de siyasi nedenlerle, etkileşim içerisinde bulunan ülke sayısının yirmiyi aştığı bu bölge, yeni bin yılda enerjinin oynadığı belirleyici rolün de etkisiyle, küresel güçlerin mücadele alanı haline gelmiştir.

1990'lı yıllar, büyük bir değişim geçiren Karadeniz Bölgesi ülkelerinin "Yeni Dünya Düzeni"ne ayak uydurma çabaları ile geçmiş, ekonomik ve siyasi alanda büyük çalkantılar yaşanmıştır. 21'inci yüzyılın başlarında, RF'nin yeni lideri Putin'le birlikte başlattığı eski günlere dönme çabaları, Batı ittifakına katılan Romanya ve Bulgaristan'ın girişimleri, RF ile Batı arasında sıkışıp kalan Gürcistan ve Ukrayna'nın yaşanan renkli devrimler sonrası içinde bulunduğu çelişkili durum ve dondurulmuş çatışmaların varlığı, Karadeniz'in geleceğini daha da belirsiz hale sokmuştur. 11 Eylül terör saldırıları ve sonrasında yaşananlar, tüm dünyayı olduğu gibi zaten hassas durumda olan Karadeniz Bölgesi jeopolitik dengesini de derinden etkilemiştir. ABD'nin, Akdeniz'den sonra Karadeniz'e de istikrar getirme

bahanesiyle girme çabası, Romanya ve Bulgaristan'ın önce NATO'ya, sonrasında AB'ye üyelikleri ve bu iki ülkenin ülkelerindeki, bazı üs ve havaalanlarını ABD'nin kullanımına açmaları, bölgedeki hassas dengeleri iyice sarsmış, yeni sorunlar ortaya çıkmış, dondurulmuş çatışmalar tekrar gündeme gelmiştir. Yeni aktörlerin ve bölge dışı güçlerin Karadeniz'deki varlığı, beraberinde istikrar ve güvenlik problemlerinin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bölgede kalıcı bir istikrar ve barış ortamının sağlanması; sorunların, öncelikle bölge ülkeleri nezdinde, yapısı güçlendirilmiş bölge örgütleri aracılığıyla çözümlenmesini gerektirmektedir. Bir diğer önemli adım ise, gerek ülkelerinde bulundukları farklı etnik yapılar, gerekse başta enerji olmak üzere çeşitli alanlarda birbiriyle bağımlılık ilişkisi bulunan bölge ülkelerinin birbiriyle olan ilişkilerinin, ortak çıkarlar temelinde, dış güçlerin müdahalesi olmadan güçlendirilmesidir. Burada en önemli görev bölgenin en önemli gücü olan RF ile, tüm bölge ülkeleriyle ve Batı ile çok yönlü ve yakın ilişki içerisinde olan Türkiye'ye düşmektedir. Bölgenin istikrarı Türkiye ile RF arasında geliştirilecek ilişkilerin, tüm bölge ülkelerini kapsayacak şekilde, bu iki ülke merkezinde oluşturulmasıdır.

Summary

Black Sea Region that has been an area of power struggle between Eastern and Western blocs during the Cold War Period gained a multinational and multivocal structure just after the disintegration of Soviet Union and the ending of the Cold War. By the ending of the bipolar system, the area of power struggle between two major blocs turned to an area where the regional crisis occurred, the new states was established, the border conflicts came out and the micronationalisms conflicted. Black Sea Region that is the neighbour of the Balkans, the Caucasus, the Central Asia and the Middle East which are the sources of instability drifted into an unstable environment due to the seeking a new order of the countries in and the power struggle over the region.

Terrorist attacks of 9/11 and the following experiences influenced deeply the geopolitical balance of the Black Sea Region, which has already been in a touchy situation, as well as the whole world. In this

period, efforts making to get back into the old times which began in Russia with the new leader Viladimir Putin, Romania and Bulgaria's adhesion to the Western alliance, the paradoxical situation after the colorful revolutions of Georgia and Ukraine which were stuck between Russia and West and the existence of frozen conflicts made the future of the Black Sea more uncertain. It shook the fragile balances in the region that the efforts of USA to enter the Black Sea after the Mediterranean Sea under cover of bringing stability, accession of Romania and Bulgaria firstly to NATO and then to EU, and these two countries's bringing some bases and airfields in their country into the use of USA.

These developments experienced in the Black Sea Region also interests Turkey, which seeks to keep the existing status of the Black Sea and is the promoter and defender of a stable security environment in the region, particularly. Despite the overwhelming efforts of Turkey, which leads for improvement of the organizational structure in the region, the security problem in the Black Sea Region could not be overcome.

In this study which has been done to bring a different perspective to the resolution of problems, the geopolitical change which placed the Black Sea Region to the central position has been handled with the geographical position of the region. After the description of the organizational structure which provide basis for alliance-seeking in the region, the conflict areas which threatened the security of the region and of Turkey has been considered. In the final section of the article, policies on the region of USA, EU and RF which are the countries affecting geopolitical balance in the region has been studied, effects of all these developments on Turkey's security has been propounded and solution offers has been suggested.

Kaynakça

Alkan, A. (2006). 21'inci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Allison, R. (2004). The Unresolved Conflicts in the Black Sea Region. O. Pavliuk içinde, The Black Sea Region: Cooperation and Security Building (s. 86-122). New York: East West Institute.

Anonim, 2010. Harita Genel Komutanlığı. Erişim tarihi: 10.10.2010
<http://www.hgk.msb.gov.tr/CografikUrunKatalogu/tematik/sayfa6.asp>

Arslan, F. (2005). Petrol İmparatorluğundaki Güç Savaşları Hazar'ın Kurtlar Vadisi. İstanbul: Karakutu Yayınları.

Aydın, M. (2005, Autumn). Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions. Perceptions.

BLACKSEAFOR. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Kuruluş ve Görevleri. 23 Mayıs 2010 tarihinde http://www.blackseafor.org/turkce/gorev_ortami.php adresinden alındı.

Black Sea Economic Corporation. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı İşbirliği alanları. 23 Mayıs 2010 tarihinde <http://www.bsec-organization.org/aoc/Pages/default.aspx> adresinden alındı.

Bükülmez, B. (2007, Haziran). Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejilerinin Önündeki Engel: Montrö. Güvenlik Stratejileri Dergisi , s.193-216.

Celac, S. (2004). The New Security Environment in the Black Sea Region: A Role for International Institutions. O. Pavliuk içinde, The Black Sea Region: Cooperation and Security Building (s. 271-291). New York: East West Institute.

Cornell, S.E., Jonsson, A., Nilsson, N. and Haggström, P. (2006, December). The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub In European Security. Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program , s.1-28.

Erkek, L. (2006). Karadeniz Deniz Güvenlik Politikası. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi (1993). Karadeniz. C.VI. s.2319.

Gomart, T. (2006 Mai). L'UE et La Russie: Un Equilibre A Trouver Entre Geopolitique et Regionalisme. Institut Français Des Relations Internationales Programme de Recherche Russie , s.1-23.

Gündeniz, C. (2009). Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü. Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu (s.207-260). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Hartzell, C. (2006). Developing The European Union's Role in its Neighborhood: Managing Expectations and Setting a Common Agenda. R. Asmus içinde, Next Steps in Forging A Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea Area (s. 69-81). Washington: German Marshall Fund.

Hatto, R. and Tomescu, O. (2008, January). The EU and the Wider Black Sea Region: Challenges and Policy Options. Garnet Policy Brief, s.1-12.

Kamalov, İ. (2009, Bahar). Karadeniz Bölgesinde Bazı Güncel Sorunlar. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, s.13-21.

Kamalov, İ. (2010). Komşuluktan Stratejik İşbirliğine Türk-Rus İlişkileri. İstanbul: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Kanbolat, H. (2007). Türkiye Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor. Avrasya Dosyası , s.73-102.

Kandemir, E. (2008). Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kara Harp Akademisi (1995). Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkiye Harp Akademileri Komutanlığı. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Karadeniz Uyum Harekatı. Karadeniz Uyum Harekatı Hedefleri 23 Mayıs 2010 tarihinde http://www.tsk.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm adresinden alındı.

Kasım, K. (2007). Türkiye'nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler. OAKA Tartışma Platformu, s.172-180.

King, C. (2004). Is The Black Sea a Region? O. Pavliuk ve I. TSINTZADE içinde, The Black Sea Region: Cooperation and Security Building (s.13-26). New York: East West Institute.

Koçer, G. (2007, Kış). Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye. Akademik Bakış, s.195-217.

Matveeva, A. (2008). Conflicts in the Wider Black Sea Area. D. HAMILTON içinde, The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives (s. 177-224). Washington: The John Hopkins University.

Nation, R. C. (2007, November). US İnterests in the New Eurasia. Strategic Studies Institute. s.1-34.

Ogan, S. (2006, Summer). The Black Sea: New Arena for Global Competition. Turkish Policy Quarterly, s.105-120.

Öztürk, M. (2005). Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği. O.M.ÖZTÜRK ve Y.SARIKAYA içinde. Uluslar arası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz. Ankara: Barış Yayıncılık.

Pamir, N. (2007). Karadeniz; Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı. Avrasya Dosyası. s. 243-266.

Tezkan, Y. ve Taşar, M. M. (2002). Dünden Bugüne Jeopolitik. İstanbul: Ülke Yayınları.

Trenin, D. (2008). Russia's Perspective on the Wider Black Sea Region. D. HAMILTON içinde, The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives (s. 103-120). Washington: The John Hopkins University.

Tsintzade, I. (2004). Cooperative Efforts in the Black Sea Region. O. PAVLIUK içinde, The Black Sea Region: Cooperation and Security Building (s. 27-60). New York: East West Institute.

Uzgel, İ. (2006). Karadeniz Ekonomik İşbirliği. B. ORAN içinde, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler,Yorumlar (s.519-523). İstanbul: İletişim Yayınları.

